

Slobodan Kadić

**Drugi svjetski rat u političkom i kulturnom diskursu suvremene Hrvatske /
Вторая мировая война в политическом и культурном дискурсе современной
Хорватии**

Sažetak: Upravo je Drugi svjetski rat ostavio snažan pečat na području bivše Jugoslavije, a suvremena Hrvatska itekako živi na njegovim osnovama koje se reflektiraju kroz politiku, političke stranke, ali i kroz umjetnost i književnost. Prema nepotpunim podacima u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji podignuto je oko 15.000 spomenika posvećenih tzv. Narodnooslobodilačkom ratu. Mnogi ovi spomenici srušeni su ili oštećeni tijekom raspada SFRJ devedesetih godina. Dio hrvatske javnosti i dalje misli da je Drugi svjetski rat osim velike pobjede Hrvatskoj donio i puno lošega. Neki političari u svom diskursu kao da se boje pohvaliti Drugi svjetski rat jer smatraju da bi tako možda mogli izgubiti glasove na izborima.

Ključne riječi: Domovinski rat, Bleiburg, Jasenovac, Stjepan Mesić, spomenici, Narodnooslobodilački rat, Drugi svjetski rat, političari, selo Kamensko

Аннотация: Вторая мировая война оказала значительное влияние на судьбы стран, входивших в Югославию, и до сих пор ощущается не только в политической жизни Хорватии, но и в искусстве, в литературе в частности. По неполным статистическим данным в Социалистической Федеративной Республике Югославии было около 15 тысяч памятников, посвященных так называемой Национально-освободительной войне. Многие из этих памятников были полностью или частично разрушены во время распада Югославии в 1990-е. Часть хорватского общества убеждена, что Вторая мировая война, кроме великой победы, принесла много бед. Это вынуждает политиков быть крайне осторожными в оценках Второй мировой войны, чтобы не потерять поддержку электората на выборах.

Ключевые слова: Отечественная война в Хорватии (1991–1995), Блейбург, Ясеновац, Степан Месич, памятники, освободительная война, Вторая мировая война, политики, с. Каменско

Abstract: World War II had great influence on the future of former Yugoslavia and the modern Croatia still makes itself felt not only in its politics, political parties, but also in art and literature. According to incomplete statistics, in the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, have been about 15,000 monuments dedicated to the so-called National Liberation War. Many of these monuments were partly or completely destroyed or damaged

during the decay of Yugoslavia in the 1990-ies. Part of the Croatian society still believes that the World War II, except the great victory of Croatia – was a tragedy for Croatia people. Some politicians are rather accurate in the evaluation of the World War II because they are afraid to lose votes in the elections.

Key words: Croatian War for Independence, Bleiburg, Jasenovac, Stepan Mesić, monuments, Liberation War, World War II, politicians, Kamensko village

Posljednje godine 20. stoljeća i početak novog za Hrvatsku je bio izuzetno buran. Definicija i primjena diskursa mijenjala se i širila kroz nekoliko desetljeća, ali globalno, diskurs predstavlja apstraktnu kategoriju i u tom ga smislu proučavaju i nelingvističke discipline poput politologije.

Sam pojam političkog diskursa nudi najmanje dvije mogućnosti tumačenja. “Prva se odnosi na diskurs koji je sam po sebi politički, dakle, jezični ostvaraj o kakvoj političkoj temi, kakav govor političara ili pak politička debata. Druga mogućnost podrazumijeva analizu političkog diskursa samo kao vrste diskursa, bez eksplicitne reference na politički sadržaj ili kontekst (Wilson 2003: 398)” (Podboj 2011). Riječ je o diskursu

Fotografija 1.

Spomenik Kameni cvijet u Jasenovcu. Kipar: Bogdan Bogdanović 1966. Foto: Wikipedia

političara, vlade i institucija, a posebno trebamo biti svjesni da su tu moguće sve vrste manipulacije¹. Iskusne su to političke grupe koje su spremne na vrhunski politički jezik, a ujedno i na vješto korištenje činjenica iz Drugog svjetskog rata kako bi ostvarile svoje ciljeve i namamile birače da na izborima glasuju za njihovu pobjedu. Ipak, posljednjih godina 20. stoljeća politički diskurs se ipak sastojao od činjenica iz Domovinskog rata

¹ Ukoliko koncept političkog diskursa izuzetno pojednostavimo.

početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, a Drugi svjetski rat koristio se tek u “tragovima”.

“Uopće nema sumnje da političari manipuliraju nama i čine to prvenstveno kroz jezik. Budući da imaju golemu financijska sredstva i pristup masovnim medijima, nije im teško doprijeti do velikog broja ljudi i lukavo manevrirajući jezičnim resursima oblikovati znanja i informacije tako da istaknu svoje *dobre* strane i *loše* strane onih drugih” (Podboj, 2011).

Još je bivši hrvatski predsjednik Ivo Josipović naglasio da je i Prvi svjetski rat u zajedničkoj negativnoj memoriji svih europskih naroda te da je Drugi svjetski rat bio samo njegov nastavak koji je ipak značajno odredio i sudbinu svijeta, pa i Hrvatske. Pritom je izrazio nadu da će 21. stoljeće biti vrijeme mira, a ne “raskusuravanja starih računa” (radiosarajevo.ba, 2014).

Blokovska je podjela učvršćena stvaranjem vojno-političkih saveza. Na jednoj je strani bio blok kojeg su predvodile SAD (kapitalistički sustav), a drugi je blok predvodio SSSR (socijalistički sustav). Mnogo država nije se željelo pridružiti nijednome bloku. Stoga su one, predvođene Indijom, Egiptom i Jugoslavijom, 1961. godine utemeljile Pokret nesvrstanih.

Upravo je Drugi svjetski rat ostavio snažan pečat na području bivše Jugoslavije, a suvremena Hrvatska itekako živi na njegovim osnovama koje se reflektiraju kroz politiku, političke stranke, ali i kroz umjetnost i književnost. Baš kao što su se nekada snimali filmovi o borbama u 2. svjetskom ratu, tako su se proteklih godina snimali filmovi i o Domovinskom ratu. Svako se vrijeme nastoji zapisati i na celuloidnoj vrpici i na papiru. Početkom rujna 2015. Treći Festival alternative i ljevice posvećen je 70. godišnjici završetka Drugog svjetskog rata i pobjede nad fašizmom s posebnom posvetom šibenskim partizanima, njih 1316 koji su se borili u bitki na Sutjesci. Bila je prigoda za razgovore o antifašizmu prigodom čega je postavljeno i pitanje zašto hrvatski branitelji po definiciji nisu i antifašisti jer su branili svoju zemlju kada je ona bila napadnuta od jedne fašističke politike. “Riječ je o pojmovima koji su u hrvatskom društvu i danas konfrontirajući iako i Drugi svjetski rat i Domovinski rat dosta toga povezuje i postoje mnoge sličnosti. I partizani i hrvatski branitelji borili su se protiv nadmoćnijeg neprijatelja prigodom čega se dogodila nivelizacija ideologija pa su partizansku uniformu nosili i Franjo Tuđman (prvi predsjednik Hrvatske) i Dobrica Ćosić (prvi predsjednik SR Jugoslavije)” (Slobodna Dalmacija, 2015).

Otkriven je i spomenik antifašizmu (2015. godine) – instalacija šibenskog umjetnika Borka Čelara koji je u stiroporu izradio poveću spomen ploču koja iz daljine podsjeća na uobičajena spomen obilježja od mramora. No, čim joj se priđe bliže jasno je da na njoj ne piše ništa niti ima ikakva obilježja, pa bi je bez straha da će biti išarana, skinuta ili razbijena mogli postaviti svi gradovi i općine u Hrvatskoj. Međutim, to se nikada neće dogoditi!

Rezultati Drugog svjetskog rata utjecali su i na brojne političke stranke. Neke od njih to ne žele otvoreno priznati poput Hrvatske demokratske zajednici (HDZ) čiji čelnici odlaze i na komemoracije u Bleiburg (Austrija) na Križni put - stradanje pripadnika poraženih snaga NDH i izbjeglih hrvatskih civila nakon izručenja Jugoslavenskoj armiji kraj Bleiburga 15. svibnja 1945. godine. S druge strane Socijaldemokratska partija Hrvatske (SDP) kao pravni sljednik Saveza komunista Hrvatske, vladajuće političke organizacije u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj s ponosom spominje Hrvatsku kao pobjednicu u Drugom svjetskom ratu kao činjenicu kojom se svaki državljanin Hrvatske treba dičiti jer je sve ostalo prikrajanje povijesti.

Fotografija 2: Spomenik žrtvama u Bleiburgu (Austrija) Foto: Wikipedia

“Završetak Drugoga svjetskog rata i pobjeda nad nacizmom, kojoj je velik obol dao i hrvatski narod, označili su početak jednog od najtragičnijih poglavlja hrvatske povijesti... Iskazujući poštovanje žrtvama *Križnoga puta* na Bleiburgu, u Teznom i Macelju imam obvezu moralno osuditi režim koji je progonio i ubijao ljude. Zločin je zločin i nijednom se ideologijom ne može opravdati. Zato su mjesta stradanja i patnje ujedno mjesta pijeteta i spomena na sve žrtve, ali i opomena našem i budućim naraštajima koliko je važno bdjeti nad istinskom vrednotom svakog ljudskog života te koliko je važno promicati duh demokracije i suživota kao jamstva mira i bolje budućnosti”, izjava je predsjednice koja je citirana u priopćenju iz njezina ureda” (Jutarnji list 2015).

Politički diskurs nije samo ono što političar kaže već i njegov postupak kojim nešto želi reći. Mnogima je tada jasno da Grabar-Kitarović izjednačuje logor u Jasenovcu i Bleiburg. Na oba je mjesta otišla u tajnosti i primijenila isti princip i istu retoriku. Šaljući poruku da su oba ta stratišta potpuno jednaka u svojoj simbolici. Što je još i dobro, mogla je predsjednica ove subote na Bleiburgu držati govor. No uvijek joj ostaje iduća godina (Klauški 2015).

Dan kasnije, u Tezno kod Maribora otišli su i Zoran Milanović, premijer Hrvatske te Josip Leko⁴, predsjednik Hrvatskog sabora. Kako piše novinar Klauški, s njima pred-

¹ Više autora smatra taj broj prevelikim; drugi pak govore o više stotina tisuća žrtava logora.

² Za predsjednicu je izabrana kao kandidatkinja Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).

³ Bleiburg je postao simbol i metafora svih hrvatskih stradanja od komunističkih pobjednika 1945., iako je samo manji dio vojnika i civila ubijen na samoj Bleiburškoj poljani i u okolici na kojem je prema demografu Vladimiru Žerjaviću stradalo 50.000 Hrvata.

⁴ Riječ je o političarima iz stranke SDP – Socijaldemokratske partije Hrvatske.

sjednica države nije željela biti viđena na istom događaju – ali razlika je u tome što su oni, za razliku od nje, ipak sudjelovali na komemoraciji u Jasenovcu i tamo poslali jasne poruke da je hrvatska država nastala na antifašizmu i osudili ustaške zločine.

Na Bleiburgu je do sada bilo nekoliko premijera i bivši predsjednik Josipović, ali su samo položili cvijeće kod spomen-ploče i na taj su način željeli iskazati pijetet civilima koji su se povlačili s pripadnicima neprijateljskih vojnih snaga.

Fotografija 3. Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije. Postavljen 1968., srušen 1991. Fotografija: Wikipedia

Političari poput Stjepana Mesića u svom diskursu dotaknuli su se i spomenika posvećenih Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji od 1941. do 1945. Postavljani su diljem bivše Jugoslavije u formi spomenika, arhitektonskih objekata, spomen-mauzoleja, skulptura, spomen-bisti, spomen-ploča, spomen-zgrada, spomen-groblja i inih.

Prema nepotpunim podacima u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji podignuto je oko 15.000 spomenika posvećenih tzv. Narodnooslobodilačkom ratu. Mnogi ovi spomenici srušeni su ili oštećeni tijekom raspada SFRJ devedesetih godina. Tijekom Velikosrpske agresije na Hrvatsku i BiH, uništeni su, uklonjeni, ili odstranjeni

brojni spomenici posvećeni tzv. “Narodnooslobodilačkoj borbi”. Na području Hrvatske uklonjeno je ili uništeno više od 3.000 spomenika, a među njima su: Spomenik “Pobjede naroda Slavonije” u selu Kamenska, rad kipara Vojina Bakića, srušen 1991. godine; spomenik narodnom heroju Stjepanu Filipoviću u Opuzenu, rad Mire Vuće, srušen 1991. godine; spomenik “Tuđe nećemo – svoje nedamo” na Visu, rad Antuna Augustinčića iz 1964., uklonjen 1994. godine; Spomenik narodnom heroju Nikoli Miljanoviću Karauli u Podravskoj Slatini, srušen 1991. godine, i ini.

Hrvatska vlada novčano je poduprla obnavljanje Titovog kipa u Kumrovcu, spomenika “Poziv na ustanak” u Bjelovaru i spomenik tzv. ustanku u Srbu. Lokalne vlasti obnovile su dosad oko 300 spomenika manje umjetničke vrijednosti. U kolovozu 2011. godine, Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske pokrenuo je “Apel za obnovu sedam kapitalnih spomenika NOB-u”. Inicijativni odbor apela predvodio je bivši hrvatski predsjednik Stjepan Mesić. Upravo je on naglašavao važnost Drugog svjetskog rata za suvremenu Hrvatsku kao jedan od rijetkih političara te i tako dobivao glasove na izborima.

Naglo srušen preko noći je spomenik Pobjedi revolucije naroda Slavonije u selu Kamenska na brdu Blažuj na padinama planine Papuk, radi kipara Bakića. Svečano je otvoren 1968., i bio je najveća apstraktna skulptura na svijetu.

Sam spomenik predstavljao je stilizirana krila u razlistanoj formi, koja pružaju otpor svim vjetrovima i zaboravu na antifašističku borbu. Sjaj nehrđajućeg čelika simbolizirao je pobjedu i polet života, odnosno trijumf nad smrću i porazom. Bakić je efektom prelijevanja volumena postigao istovremeno upijanje i odbijanje svijetla, što je čeličnom spomeniku davalo živost i pružalo dojam nezaustavljive snage. A onda je srušen nakon devetog miniranja Hrvatske vojske, a tadašnja likovna kritičarka Vesna Kusin napisala je da su spomenik srušili “četnici” ili da ga je oborilo jako nevjrijeme (Wikipedia).

Spomenik još uvijek čeka obnovu i iako je pokrenuta obnova nekih poznatijih Bakićevih dela, za ovo će djelo trebati mnogo vremena kako bi se započelo s njegovom obnovom prvenstveno zbog relativno velikih materijalnih troškova i složene konstrukcije.

I 2015. godine niknuo je novi spomenik Drugom svjetskom ratu. Ali, ovdje je riječ o Spomeniku žrtvama jugoslavenskom komunizmu u središtu Vodica. Smješten je na dijelu zelene površine uz obalnu šetnicu nasuprot marine, a otkrio ga je dr. Zvonimir Šeparović, predsjednik Hrvatskog žrtvoslovnog društva. Kako piše Jutarnji list, spomenik je posvećen žrtvama Bleiburga i Križnog puta s vodičkog područja te nevinim civilima iz Vodica i susjednih mjesta koje su u razdoblju od 1943. do 1945. ubili partizani. Nikola Španja, predsjednik županijske udruge “Hrvatski domobran” rekao je da

Fotografije 4 i 5. Spomenik žrtvama jugoslavenskog komunizma u Vodicama u dva dijela. Kipar: Kazimir Hraste 2015. Fotografija: Slobodna Dalmacija / N.Stipaničević / Cropix

je konačno ispunjena civilizacijska i moralna obveza prema ubijenim nevinim žrtvama partizansko-komunističkog terora te da bi spomenik trebao postati i temelj nacionalne pomirbe.

Glasnim političkim diskursom služe se i političke stranke. Hrvatska stranka prava je hrvatska konzervativna politička stranka. Osnovana je 25. veljače 1990. u Zagrebu, a njezini osnivači bili su Dobroslav Paraga, Ante Paradžik i Krešimir Pavelić, koji su preuzeli vodstvo stranke na čelu s Paragom. U lipnju 1991. stranka je osnovala i svoje paravojne postrojbe, Hrvatske obrambene snage (HOS), koje su se uskoro uključile u obranu Hrvatske u Domovinskom ratu, stičući posebne zasluge u obrani Vukovara. Stranku devedesetih godina simbolizira politički ekstremizam koji je bio izražen u veličanju ustaštva i pokušaju rehabilitacije stečevina iz NDH. Također, HSP pod Paraginim vodstvom žestoko kritizira hrvatsko političko vodstvo na čelu s Hrvatskom demokratskom zajednicom i prvim predsjednikom Franjom Tuđmanom, koje optužuju za autoritarizam, ostavštine komunizma, ratno profiterstvo i lopovluk. Ta stranka sada nema nijednog zastupnika u Saboru.

Nedavna rehabilitacija Draže Mihajlovića¹ u Srbiji zgrozila je hrvatske političare. Reagirali su mnogi, a Orsat Miljenić² je bio kratak i jasan: “*Svaki fašizam treba osuditi. Za nas je Draža Mihailović bio zločinac i ostao je zločinac. Bio je fašist i točka*”. Dodao je da na Srbiji ostaje hoće li graditi budućnost na temelju antifašizma kao cijela Europa ili će je graditi na temelju nečeg drugog (Hrvatska radio-televizija, 2015).

Dio hrvatske javnosti i dalje misli da je Drugi svjetski rat osim velike pobjede Hrvatskoj donio i puno lošega. Neki političari u svom diskursu kao da se boje pohvaliti Drugi svjetski rat jer smatraju da bi tako možda mogli izgubiti glasove na izborima! *Historia est magistra vitae* – kaže stara rimska poslovice³. Međutim, je li to doista tako? To pitanje u današnja burna vremena traži komplicirani odgovor.

KNJIŽEVNOST

Blic (26. 4 2015). Dohvaćeno iz Bez Kolinde Grabar – Kitarović na komemoraciji u Jasenovcu: www.blic.rs/Vesti/Svet/553997/Bez-Kolinde-Grabar--Kitarovic-na-komemoraciji-u-Jasenovcu

Hrvatska radio-televizija. (14. 5 2015). Dohvaćeno iz Rehabilitacija Draže Mihailovića zgrozila hrvatske političare: vijesti.hrt.hr/284492/mesec-rehabilitacije-draze-mihajlovica-je-pravosudni-i-politicki-skandal

Jutarnji list. (14. 5 2015). Dohvaćeno iz ‘Pobjeda nad nacizmom označila je početak jednog od najtragičnijih poglavlja naše povijesti’: www.jutarnji.hr/jutarnji-prvi-doznaje---predsjednica-kolinda--potajno-obisla-bleiburg--polozila-vijence-bez-najave/1348961/

Klauški T. (15. 5 2015). 24sata. Dohvaćeno iz Kolinda u pristupu izjednačila Bleiburg i logor u Jasenovcu: www.24sata.hr/politika/kolinda-u-pristupu-izjednacila-bleiburg-i-logor-u-jasenovcu-419395

Podboj M. (2011). Manipulacija u političkom diskursu – kritički pristup. Hrvatistika – studentski jezikoslovni časopis, str. 123–133. Dohvaćeno iz Manipulacija u političkom diskursu – kritički pristup: file:///C:/Users/Slobodan%20Kadi%C4%87/Downloads/11_manipulacija_u_politickom_diskursu.pdf

radiosarajevo.ba. (27. 6. 2014). Dohvaćeno iz Ivo Josipović: 21. stoljeće kao vrijeme mira i raskusuravanja starih računa: www.radiosarajevo.ba/novost/156701/ivo-josipovic-21-stoljece-kao-vrijeme-mira-i-raskusuravanja-starih-racuna

¹ Dragoljub Draža Mihailović bio je vođa četnika u Drugom svjetskom ratu.

² Ministar pravosuđa Republike Hrvatske u vladi Zorana Milanovića.

³ Povijest je učiteljica života (lat.).

Slobodna Dalmacija. (2. 9 2015). Dohvaćeno iz ‘Domovinski i Drugi svjetski rat u mnogom čemu su povezani’: www.slobodnadalmacija.hr/Prilozi/Automoto/tabid/90/articleType/ArticleView/articleId/298115/Default.aspx

Wikipedia (n.d.). Dohvaćeno iz Spomenik pobjedi naroda Slavonije.

O autoru:

Slobodan Kadić
Prof. hrvatskog jezika i književnosti i fonetike
lektor, novinar

Сведения об авторе:

Слободан Кадич,
профессор хорватского языка и литературы
лектор, журналист

Slobodan Kadić,
Professor of Croatian Language and Literature
Lecturer, Journalist